

Prilog 1

PREPORUKE SPT PODODBORA UN-A ZA SPREČAVANJE TORTURE I DRUGIH SUROVIH, NELJUDSKIH ILI PONIŽAVAJUĆIH POSTUPAKA ILI KAZNI SA ODGOVORIMA NADLEŽNIH INSTITUCIJA (nakon obavljene posjete BiH u periodu 11.-17.12.2022. godine)

	PREPORUKA	ODGOVOR INSTITUCIJA
1.	SPT Podkomitet preporučuje da se njihov izvještaj o obavljenoj posjeti BiH dostavi svim relevantnim organima, odjelima i institucijama, uključujući, ali nije ograničeno na, one na koje se izvještaj konkretno odnosi.	Dana 29.07.2024. godine, izvještaj SPT-a je poslan svim nadležnim institucijama koje su učestvovala u posjeti Pododbora Bosni i Hercegovini, na komentare i zapažanja.
2.	SPT Podkomitet podstiče Državu potpisnicu da objavi njihov izvještaj u skladu sa članom 16. (2) Opcionog protokola.	Izvještaj SPT će biti objavljen na web stranici Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine nakon što Vijeće ministara BiH usvoji Informaciju o njihovoj posjeti (nakon zaprimljenih komentara na izvještaj od strane svih relevantnih institucija).
USPOSTAVLJANJE NACIONALNOG PREVENTIVNOG MEHANIZMA		
3.	Podkomitet podsjeća da je uspostavljanje Nacionalnog preventivnog mehanizma međunarodna obaveza koja predstavlja dužnost Bosne i Hercegovine prema članu 17. Opcionog protokola. Podkomitet ponavlja da BiH treba što prije uspostaviti nezavisan, efikasan i dobro opremljen Nacionalni preventivni mehanizam. U tu svrhu, Podkomitet preporučuje da Država potpisnica kao prioritet stavi usvajanje zakona koji ispunjava zahtjeve Opcionog protokola, kako bi isti postao zakon što je prije moguće.	Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine, postupajući u skladu sa članom 17. Fakultativnog protokola uz Konvenciju protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni i postupaka, u avgustu 2023. godine je usvojila Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o ombudsmenu za ljudska prava Bosne i Hercegovine, član 4a) ¹ , čim je kreiran pravni okvir za uspostavu nezavisnog preventivnog mehanizma. Poslovi preventivnog mehanizma su: posjete i obilasci mjestima u kojima se nalaze ili bi se mogle nalaziti osobe lišene slobode ili osobe kojima je ograničeno kretanje u Bosni i Hercegovini radi povećanja stepena njihove zaštite od torture i drugih oblika surovih, neljudskih ili ponižavajućih postupaka ili kazni; davanje preporuka nadležnim tijelima vlasti u Bosni i Hercegovini radi poboljšanja postupanja prema osobama lišenim slobode i uvjeta u kojima se nalaze, odnosno sprečavanja torture i drugih oblika surovih, neljudskih ili ponižavajućih postupaka ili kazni; davanje prijedloga i primjedbi na zakone i druge propise radi zaštite i unapređenja ljudskih prava i sloboda osoba lišenih slobode; saradnja sa Potkomitetom Ujedinjenih naroda za prevenciju torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih postupaka i kazni, slanje informacija i održavanje sastanaka.
4.	Iako je Država potpisnica slobodna da odlučuje o organizacionoj strukturi Nacionalnog preventivnog mehanizma, isto bi trebala učiniti u okviru minimalnih zahtjeva navedenih u Opcionom protokolu. Podkomitet naglašava da su mandati Nacionalne institucije za ljudska prava i Nacionalnog preventivnog mehanizma odvojeni i različiti te bi se kao takvi trebali izvršavati nezavisno.	
5.	Podkomitet podstiče Državu potpisnicu da poduzme dalje korake kako bi olakšala javnu raspravu o Nacionalnom preventivnom mehanizmu, unaprijedila široko pridržavanje njegovim principima – otvorenost, transparentnost, inkluzivnost i nezavisnost, kako je navedeno u OPCAT-u, te osigurala povjerenje šire javnosti.	

¹ „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“ broj 61/23;

6.	<p>Nacionalni preventivni mehanizam treba biti uspostavljen kroz javan, inkluzivan i transparentan proces, koji uključuje civilno društvo i druge aktere uključene u prevenciju torture u Bosni i Hercegovini. Slučan proces treba primijeniti i pri izboru i imenovanju rukovodilaca i članova mehanizma, u skladu s objavljenim kriterijima.</p>	<p>Zakonom je predviđeno da će u vršenju poslova preventivnog mehanizma za koje su neophodna stručna i posebna specijalistička znanja, ombudsmeni moći uključiti i druge nezavisne stručne osobe iz akademske zajednice i odgovarajućih oblasti, kao i predstavnike organizacija civilnog društva registrovane za obavljanje djelatnosti iz oblasti zaštite ljudskih prava, a koji se biraju na osnovu javnog poziva (član 4.a, stav 5).</p>
7.	<p>Podkomitet dalje preporučuje da vlasti, pri određivanju ili uspostavljanju nezavisnog i učinkovitog Nacionalnog preventivnog mehanizma, uzmu u obzir sljedeće elemente iz smjernica Podkomiteta o Nacionalnim preventivnim mehanizmima:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Nacionalni preventivni mehanizam treba uspostaviti u skladu sa relevantnim odredbama OPCAT-a i Pariških principa; - Mandat i ovlaštenja NPM-a trebaju biti jasno utvrđena ustavnim ili zakonodavnim tekstom, a operativna nezavisnost mehanizma treba da bude zagarantovana i zakonom i u praksi; - Članovi NPM-a treba da budu nezavisni i nepristrasni te moraju imati potrebne sposobnosti i stručno znanje, uključujući medicinsko, psihološko i drugo povezano stručno znanje, za učinkovito obavljanje svojih funkcija; - NPM treba da ima dovoljno osoblja kako bi osigurao obavljanje svoje funkcije prema OPCAT-u, te da ima operativni kapacitet koji odgovara broju pritvorskih mjesta u okviru svog mandata; - Neophodni resursi trebaju biti obezbijeđeni kako bi se omogućilo učinkovito djelovanje NPM-a, a mehanizam bi trebao uživati potpunu finansijsku i operativnu autonomiju prilikom obavljanja svojih funkcija prema Opcionom protokolu. Resursi bi trebali biti osigurani kroz posebnu stavku godišnjeg budžeta Ombudsmana i trebali bi biti predvidivi; - NPM bi trebao nadopuniti, a ne zamijeniti, postojeće sisteme nadzora u državi, a za njegovo osnivanje bi se u obzir trebala uzeti učinkovita saradnja i koordinacija između preventivnih mehanizama u državi, a ne onemogućiti stvaranje ili rad takvih komplementarnih sistema; - Država potpisnica treba da osigura da NPM bude u mogućnosti da obavlja posjete na način i učestalost koju odredi sam mehanizam. Ovo uključuje mogućnost obavljanja privatnih razgovora sa licima lišenim slobode, te pravo na nenajavljene posjete mjestima lišenja slobode, u 	<p>Usvajanje pravnog okvira zahtjeva poduzimanje mjera u cilju uspostave preventivnog mehanizma za što je preduslov stvaranje finansijskih pretpostavki na način da se u budžetu institucija BiH, u okviru budžeta Institucije Ombudsmena za ljudska prava planira budžetska stavka za ovu namjenu. U zadnjem kvartalu 2023. godine uloženi su naponi od strane Komisije za finansije Zastupničkog doma Parlamentarne skupštine, Ombudsmena BiH i Ministarstva finansija BiH da se osiguraju sredstva za ovu namjenu, a u skladu i sa novousvojenom procedurom usvajanja budžeta Institucije Ombudsmena. Prema ovoj proceduri o budžetskom zahtjevu Institucije Ombudsmena odlučuju Komisija za finansije Zastupničkog doma i Zajednička komisija za ljudska prava Parlamentarne skupštine BiH. Usvajanje budžeta je preduslov za poduzimanje radnji na uspostavi nezavisnog preventivnog mehanizma.</p> <p>Preventivni mehanizam još uvijek nije otpočeo sa radom, obzirom na činjenicu da je Zakon o budžetu institucija Bosne i Hercegovine i međunarodnih obaveza Bosne i Hercegovine za 2024. godinu usvojen tek u julu mjesecu, te su pred institucijom Ombudsmena sada novi izazovi kako bi se uspostavio funkcionalan preventivni mehanizam.</p> <p>U narednom periodu institucija Ombudsmena će usvojiti Pravilnik o vršenju poslova preventivnog mehanizma, kojim se uređuju kriteriji i uslovi izbora, te način rada nezavisnih osoba i rganizacija civilnog društva iz oblasti ljudskih prava odnosno metodologiju postupanja tokom vršenja posjeta.</p> <p>Institucija Ombudsmena uspostavila je saradnju sa Uredom Vijeća Evrope, te su predstavnici institucije Ombudsmena u saradnji sa domaćim i međunarodnim stručnjacima pristupili izradi operativnih dokumenata za uspostavljanje i funkcionisanje Preventivnog mehanizma u Bosni i Hercegovini.</p> <p>Bitno je napomenuti da su ombudsmeni i njihovo osoblje u periodu koji je prethodio usvajanju zakona pohađali obuke o mandatu i funkcionisanju preventivnog mehanizma. Tako je u 2018. i 2019. godini realiziran Projekat jačanja kapaciteta Institucije ombudsmena za ljudska prava BiH u cilju implementiranja</p>

	<p>svakom trenutku, u skladu sa odredbama Opcionog protokola;</p> <ul style="list-style-type: none"> - NPM treba da ima istaknutu ulogu u sistemu prevencije torture i zlostavljanja u državi, uz visok stepen institucionalne i javne vidljivosti. S tim u vezi, Podkomitet ističe važnost podizanja svijesti javnosti o mandatu i radu NPM-a te potrebu da on bude prepoznat kao ključna komponenta u tom sistemu. 	<p>mandata preventivnog mehanizma u BiH, u saradnji sa ombudsmenom Republike Bugarske uz podršku Ambasade Republike Bugarske.</p> <p>U periodu od 13. do 15.11.2023. godine osoblje Institucije ombudsmena pohađalo je obuku na temu Integrisanje pitanja seksualnog i rodno zasnovanog nasilja i praćenje stanja u zatvorskim i pritvorskim ustanovama, koju su organizovali Ured OSCE-a za demokratske institucije i ljudska prava i Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini.</p>
NORMATIVNI OKVIR ZA PREVENCIJU TORTURE		
8.	Podkomitet preporučuje Državi potpisnici da uloži veće napore kako bi riješila nedostatak institucionalne usklađenosti i podstakla sve zainteresovane strane da zajednički poduzmu mjere kako bi osigurali potpunu usklađenost sa OPCAT-om.	<p>U pogledu prava osoba lišenih slobode, u institucijama koje u nadležnosti imaju lišavanje lica slobode, u svakom slučaju postoji prostorija za zadržavanje tih lica i razgovor sa advokatom. Policajac koji preuzima osobu lišenu slobode, dužan je obavijestiti njenu porodicu, pozvati ljekara po potrebi i advokata, što se evidentira u za to namijenjene knjige. Policajac podliježe sankciji (disciplinskoj i krivičnoj kazni) ukoliko ne postupi po gore navedenom, jer u svim kantonalnim ministarstvima unutrašnjih poslova vrijedi nulta tolerancija po pitanju zlostavljanja. Trenutno se radi na uspostavljanju audio i video nadzora u gore navedenim prostorijama, shodno zakonskim odredbama, u cilju vođenja intrervjua i sprečavanja zlostavljanja.</p> <p>Oba entitetska Krivična zakona, kao i Krivični zakon Brčko distrikta Bosne i Hercegovine propisuju novčanu kaznu ili kaznu zatvora za svako službeno lice koje učini krivično djelo zlostavljanja, mučenja, primjenu sile ili prijetnje prema trećem licu u vršenju službe. Propisana je i kazna za nadređenog tim licima koji je znao ili svjesno zanemario da je njegov podređeni počinio navedena krivična djela. U radu sa licima lišenim slobode se postupa u skladu sa Ustavom, te pravima iz Zakona o krivičnom postupku i Zakona o prekršajima, te Uputstva o postupanju sa licima lišenim slobode. O istom se kontinuirano vrše obuke policijskih službenika i naglašena je “nulta tolerancija”, odnosno sankcionisanje u slučaju nedozvoljenog ponašanja.</p> <p>Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera u BiH je zagarantovano da pritvorenicima u praksi uživaju sva prava od trena lišavanja slobode, od pristupa advokatu ili pravnoj pomoći, do pregleda medicinske sestre po prijemu, a ljekara u roku od 24 sata. Službenici su dužni sačiniti zapisnik sa svim relevantnim informacijama o lišenju slobode, uključujući trenutno zdravstveno stanje, da li je upotrijebljena sila prilikom lišenja slobode i sa kojim razlozima. Lice se obavještava o razlozima lišenja slobode, poučava o pravu na branitelja, pravu da o lišenju bude upoznata porodica i konzularni službenik. Omogućen im je i razgovor sa inspektorom, državnim ombudsmenom, nadležnim</p>
9.	Podkomitet preporučuje da Država potpisnica osigura da svako mjesto lišenja slobode vodi sveobuhvatam sistem upisa i evidencije u kojem se čuvaju ključne informacije o svakom pojedincu koji je lišen slobode.	
10.	Policijski i pritvorski službenici treba da budu adekvatno obučeni za vođenje registara te bi podatke trebali da unose odmah, počevši od trenutka dolaska pritvorenika. Tužioci i intern organi nadzora policije i zatvorskog sistema bi trebali redovno da vrše provjeru registara te da budu dostupni NPM-u za pregled nakon njegove uspostave.	
11.	Podkomitet preporučuje Državi potpisnici da podigne svijest o Konvenciji protiv torture i da poduzme korake kako bi osigurala da kazneni zakoni svih entiteta sadrže definiciju torture koja je u skladu sa Konvencijom.	
12.	Sva lica u pritvoru treba da budu u potpunosti informisani o razlozima hapšenja ili zatvaranja te sa pravima koja imaju kao pritvorenicima, od prvog trenutka lišenja slobode. Informacije o pravima treba da budu iskomunicirane na jasan i lako razumljiv način, na primjer, putem informativnih listova ili plakata koji su sveobuhvatni, čitljivi i razumljivi pritvorenicima i dostupni na svim mjestima pritvora, uključujući sobe i ćelije.	
13.	Sva lica lišena slobode treba da imaju mogućnost da o pritvoru odmah obavijeste člana porodice ili srodnika. Pritvorenim licima uvijek treba dati povratnu informaciju u slučajevima kada policijski službenici kontaktiraju članove porodica pritvorenih lica. Svaka odluka istražilaca/ili tužilaca da ograniče pravo na informisanje srodnika mora biti iz objektivnih i povjerljivih razloga, vezana za istragu i odložna sudskoj reviziji.	

14.	Sva pritvorena lica, od samog početka pritvora, treba da imaju pristup nezavisnom i kompetentnom pravnom zastupniku po svom izboru i, po potrebi, pravnoj pomoći. Advokati bi, u praksi, trebali imati nesmetan pristup svojim klijentima u bilo koje vrijeme, bez potrebe za bilo kakvim odobrenjem tužilaca i/ili istražilaca.	državnim i regionalnim sudom, odvjetnikom po svom izboru, uz prisustvo službenog osoblja zavoda. Mogu pisati pisma i zatvarati ih u koverta koje nijedan službenik ne smije otvoriti. Pritvorena/zatvorena osoba ima otvoren liječnički karton u koji se unose sve promjene.
15.	Maksimalni period policijskog pritvora propisan zakonom treba biti striktno poštovan i strogo nadgledan od strane relevantnih organa, uključujući i efektivan sudski nadzor pritvora. Policijskom službenicima treba obezbijediti odgovarajuću obuku o zakonitosti privođenja, hapšenja i pritvora.	Kada su u pitanju podaci i informacije o osuđenim osobama, iste se vode u okviru Ličnog lista i dosijea postupanja, u skladu sa jasno propisanim procedurama i isti sadrži i podatke o smrti osuđene osobe ukoliko se ista dogodi u zavodu. Trenutno su u toku aktivnosti na elektronskom uvezivanju svih kazneno popravnih zavoda u Federaciji BiH i Ministarstva pravde u pogledu razmjene određenih podataka.
16.	Svim pritvorenim licima treba biti omogućeno da po prijemu u pritvor zatraže i dobiju detaljan ljekarski pregled od strane kompetentnog nezavisnog ljekara, kako bi se, između ostalog, otkrili znaci ranijih povreda. Povjerljivi medicinski nalazi trebaju biti dostupni pritvoreniku i njegovom zastupniku. Ljekarski pregledi treba da se obavljaju izvan dometa policajaca i čuvara, osim u slučaju da ljekar izričito ne zahtijeva prisustvo istih. U ovakvim slučajevima, ljekar treba pismeno navesti razloge za oba odluku i identitet prisutnog policijskog službenika.	Kapaciteti kazneno-popravnih zavoda su znatno poboljšani, te je u Kazneno-popravnom zavodu ZT Zenica stavljen u funkciju noovotvoreni paviljon koji zadovoljava sve propisane standarde. Kazneno popravni zavod PT Sarajevo i Kazneno-popravni zavod PT Mostar su u fazi izgradnje novih kapaciteta što znači da će se u skorije vrijeme smještaj pritvorenih i osuđenih lica vršiti u potpuno nove objekte koji zadovoljavaju najviše standarde. U Republici Srpskoj, Pravilnikom o sadržaju, načinu vođenja i rokovima čuvanja evidencija koje vodi Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske ² i Pravilnikom o izmjenama i dopunama Pravilnika o sadržaju, načinu vođenja i rokovima čuvanja evidencija koje vodi Ministarstvo unutrašnjih poslova ³ , u članu 16. propisan način vođenja evidencije lica lišenih slobode po bilo kom osnovu (evidencija se vodi elektronski i čuva trajno) koju prati pojedinačni dosije lica u kojem se nalaze propisani obrasci za ostvarivanje njihovih prava. Predmetna evidencija predviđa unos detaljnih podataka koji se odnose na podatke o licu koje je lišeno slobode, podatke o samom lišenju slobode, podatke o preuzimanju lica lišenog slobode, podatke o preuzimanju lica lišenog slobode radi kriminalističke obrade od policijskih službenika unutar organizacione jedinice koja je izvršila lišenje slobode, podatke o komunikaciji sa nadležnim sudom i tužilaštvom te podatke o načinu transporta – dovođenja ili sprovođenja lica lišenog slobode.
LICA LIŠENA SLOBODE U PRITVORU		

² "Službeni glasnik Republike Srpske", broj: 50/17;

³ "Službeni glasnik Republike Srpske", broj: 102/18;

17.	<p>Podkomitet podsjeća da pritvor lica koja čekaju na suđenje treba biti izuzetak, a ne pravilo, u skladu sa pretpostavkom nevinosti i uz dužno poštovanje istrage o navodnom kaznenom djelu i zaštite društva i žrtve, kako se i zahtjeva prema Standardnim minimalnim pravilima Ujedinjenih nacija za nezatvorske mjere (Pravila iz Tokija). Podkomitet preporučuje da Država potpisnica razmotri uvođenje zakonskih rokova za nastavak suđenja, gdje je to moguće, i drugih mjera za smanjenje kašnjenja u sudskim postupcima, uključujući i alternativne mjere u pritvoru.</p>	<p>Jedna od nadležnih institucija u ovoj oblasti u Federaciji Bosne i Hercegovine je Sudska policija, koja poduzima mjere i radnje u cilju zaštite prava lica lišenih slobode, lica lišenih slobode u pritvoru, kao i na sprečavanju bilo kakvog oblika diskriminacije. Također se u skladu sa Planom obučavanja i usavršavanja službenika Sudske policije u Federaciji BiH kontinuirano provode obuke službenika na teme: prava osoba lišenih slobode u kontekstu preporuka Komiteta za sprečavanje mučenja, nečovječnog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja pri Vijeću Evrope i Ujedinjenim narodima; mehanizama zaštite prava osobe lišene slobode kao i pravo na određeni tretman i uslove u pritvoru; prava lica lišenih slobode garantovana Evropskom konvencijom o zaštiti ljudskih prava; dužnosti zaštite ljudskih prava i osnovnih sloboda lica lišenih slobode, te dužnosti sprečavanja diskriminacije pri izvršenju poslova na osnovu rase, boje kože, spola, jezika, religije i dr.</p>
STANJE LICA LIŠENIH SLOBODE		
18.	<p>Podkomitet preporučuje da Država potpisnica osigura da se svi navodi o zlostavljanju shvate ozbiljno i da osobe koje su prijavile zlostavljanje mogu podnijeti anonimne žalbe nezavisnom istražnom mehanizmu. Takvi navodi se moraju istražiti na brz i efikasan način kako bi odgovorni za zlostavljanje bili kažnjeni shodno tome.</p>	<p>Bez obzira na činjenicu da preventivni mehanizam nije bio uspostavljen, Ombudsmeni su nastojali da u skladu sa svojim trenutnim mandatom I raspoloživim kapacitetima obavljaju poslove ovog mehanizma svjesni njegovog značaja. Institucija ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine, stanje prava lica vezano za sprečavanje torture i prevenciju, prati kroz postupanje tri odjeljenja i to: Odjeljenja za praćenje ostvarivanja prava lica lišenih slobode, Odjeljenja za praćenje ostvarivanja prava lica sa invaliditetom, ukoliko se radi o licima smještenim u ustanove za smještaj lica sa intelektualnim i mentalnim teškoćama, te Odjeljenja za praćenje ostvarivanja prava djece, ako se radi o djeci smještenoj u ustanove.</p>
19.	<p>Podkomitet preporučuje da Država potpisnica u svim policijskim stanicama:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Osigura da sve pritvorske ćelije imaju adekvatnu temperaturu i tekuću vodu, te prozore koji propuštaju prirodno svjetlo; - Osigura da sve pritvorske ćelije budu opremljene infrastrukturom ili dizajnirane na način koji omogućava pritvorenicima laku komunikaciju sa policijskim službenicima ili lakši način za skretanje pažnje policijskih službenika; - Osigura da nijedna pritvorska ćelija nema prozor sa rešetkama i bilo koju drugu infrastrukturu koja bi mogla poslužiti kao sidrište za vješanje ili druge vrste samopovređivanja. 	<p>Odjeljenja za praćenje prava lica lišenih slobode postupa po žalbama i ex officio pokreće istražne postupke u svim predmetima koji se odnose na eventualnu povredu prava lica lišenih slobode. Postupajući po žalbama lica lišenih slobode, predstavnici Institucije svake godine posjete veliki broj kazneno popravnih ustanova, a tokom posjeta predstavnici Institucije obavljaju nesmetano razgovore sa licima lišenim slobode u posebnim prostorijama, bez prisustva drugih lica, pregledaju relevantnu dokumentaciju, nakon čega svoje aktivnosti prezentuje kontinuirano kroz Godišnje i Specijalne izvještaje Institucije u kojima izdaju preporuke nadležnim organima vlasti, a sve sa ciljem unapređenja sistema izvršenja krivično pravnih sankcija i poštovanja prava lica lišenih slobode.</p>
20.	<p>Podkomitet preporučuje da Država potpisnica u svim policijskim stanicama:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Uspostavi jasne politike i procedure koje osiguravaju da se svim pritvorenicima redovno obezbjeđuje dovoljna količina hrane odgovarajućeg kvaliteta, a da takav pristup hrani ne zavisi od njihovih finansijskih sredstava ili proizvoljnih odluka policijskih službenika; 	<p>Ombudsmeni BiH ukazuju da su predstavnici Institucije ombudsmana zbog izrade Specijalnog izvještaja o stanju u pojedinim policijskim upravama u Bosni i Hercegovini posjetili policijske uprave u Zenici, Travniku, Sarajevu, Mostaru, Tuzli, Prijedoru, Banja Luci, Brčko distriktu BiH i u Bijeljini. Specijalni izvještaj</p>

	<ul style="list-style-type: none"> - Uspostavi jasne politike i procedure koje osiguravaju da svim pritvorenima bude omogućen dovoljan broj neprekidnih perioda za odmor te adekvatna hrana i piće tokom ispitivanja; - Osigura da se o takvim politikama i srodnim procedurama redovno izvještavaju lica lišena slobode, kao i članovi osoblja, te da se iste implementiraju. 	<p>je finaliziran 2024. godine i planirana je njegova prezentacija javnosti u oktobru, dok su posjete obavljene u periodu od 04.10.2023. godine do 14.12.2023. godine. Posebna pažnja je posvećena prostorijama u kojima se smještaju osobe lišene slobode, te su na osnovu razgovora sa rukovodstvom, uvida u dokumentaciju, kao i neposrednog opažanja prostorija za zadržavanje lica, konstatovali zatečeno stanje i utvrdili u kojoj mjeri su se uvažile Preporuke Ombudsmena iz Specijalnog izvještaja o stanju u prostorijama za zadržavanje u pojedinim policijskim upravama u Bosni i Hercegovini iz 2019. godine.</p>
21.	<p>Podkomitet preporučuje da pravo na pristup ljekaru bude čvrsto utvrđeno u posebnoj zakonskoj odredbi, pravilno odraženo u smjernicama i radnoj praksi te da lica koja su dužna da ostanu u policijskim stanicama budu sistemski informisana o ovom pravu na samom početku pritvora.</p>	<p>U izvještaju su uputili generalne preporuke Vladi Republike Srpske, Vladi Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, Vladi Kantona Sarajevo, Vladi Zeničko-dobojskog kantona, Vladi Srednjobosanskog kantona, Vladi Tuzlanskog kantona i Vladi Hercegovačko-neretvanskog kantona:</p>
22.	<p>Podkomitet preporučuje da se ljekarski pregledi obavljaju u skladu sa principom povjerljivosti medicinskih podataka; nemedicinske osobe, osim pacijenta, ne bi trebale biti prisutne. U iznimnim slučajevima, na zahtjev ljekara, posebni sigurnosni dogovori mogu biti relevantni, kao što je prisustvo policajca u blizini. Ovu procjenu ljekar treba da zabilježi u evidenciju, kao i imena svih prisutnih lica. U policijskim stanicama treba osigurati povjerljivost zdravstvenih kartona, a nalaz ljekara je potrebno predati licu.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Da izvrše izdvajanje neophodnih budžetskih sredstava u cilju realizacije preporuka ombudsmena Bosne i Hercegovine upućenih nadležnim ministarstvima unutrašnjih poslova koje se odnose na neophodne adaptacije prostorija za zadržavanje (u skladu i po uzoru na standard predviđene Evropskim zatvorskim pravilima), što podrazumijeva i instaliranje videonadzora u svrhu kontrole i prevencije nepoželjnog ponašanja ili samopovređivanja lica lišenih slobode, posebno vodeći računa o rasporedu kamera (kamere bi trebale biti pozicionirane u hodnicima kojima se prilazi prostorijama za zadržavanje/ćelijama i ne bi trebale da pokrivaju tzv. mokri čvor);
23.	<p>Podkomitet preporučuje da svi ljekarski pregledi lica u policijskom pritvoru uključuju a) anamnezu pacijenta; b) izvještaj lica koje se pregledava o bilo kakvom nasilju; c) rezultate fizičkog pregleda, uključujući opis svih povreda i naznaku da li je pregledano cijelo tijelo; i d) zaključak ljekara o konzistentnosti između tri prve stavke.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Da izdvoje budžetska sredstva potrebna za upošljavanje dodatnog kadra – ovlaštenih službenih lica u policijskim upravama/stanicama, a u skladu sa utvrđenim sistematizacijama radnih mjesta;
24.	<p>Podkomitet preporučuje da Država potpisnica pojača mjere nadzora tako što će osigurati da se snimanje i pohranjivanje CCTV nadzora obavlja djelotvorno i nezavisno od strane internih nadzornih tijela, te da snimci nisu dostupni policijskim službenicima za pregled ili izmjenu. Zapisnici CCTV nadzora bi trebali biti dostupni za pregled Nacionalnom preventivnom mehanizmu nakon uspostave istog. Ovo pitanje naglašava potrebu za uspostavljanjem nezavisnog, efikasnog i dobro opremljenog Nacionalnog preventivnog mehanizma što je prije moguće.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Da u okviru stručnog usavršavanja ovlaštenih službenih lica koja postupaju prema licima lišenim slobode nastave kontinuirane, specijalizirane i licencirane obuke, koje će zadovoljiti najviše domaće i međunarodne standard u ovoj oblasti. <p>Ombudsmeni Bosne i Hercegovine su uputili preporuku Ministarstvu unutrašnjih poslova Federacije Bosne i Hercegovine da se uspostavi elektronska evidencija lica lišenih slobode.</p> <p>Posjete su iskorištene i da bi se među nadležnima podigla svijest o mandatu i funkcionisanju preventivnog mehanizma, odnosno da bi se upoznali sa novim mandatom ombudsmena Bosne i Hercegovine u svjetlu usvojenog Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o ombudsmenu za ljudska prava Bosne i Hercegovine.</p>

		<p>Prostorija za smještaj osoba lišenih slobode mora imati najmanje 6m2, sa adekvatnim osvjjetljenjem, grijanjem, ventilacijom, ugrađenim krevetima za odmor sa prekrivačima i sanitarnim čvorom, i svima je dostupna hrana i piće u odgovarajućim intervalima.</p> <p>U FBiH, Federalna uprava policije u svom radu postupa po važećim propisima i implementira priručnik „Ljudska prava lica lišenih slobode u policijskom pritvoru“ donesen u okviru projekata o jačanju principa tretmana lica lišenih slobode na osnovu ljudskih prava, evropskih standarda i najbolje prakse u BiH od strane Vijeća Evrope.</p> <p>U kantonalnim MUP-ovima se dosljedno primjenjuju naprijed navedena pravila u skladu sa važećim kantonalnim propisima, uključujući MUP KS.</p> <p>U Republici Srpskoj, Uputstvo Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske o postupanju sa licima lišenim slobode (koje je usklađeno sa dosadašnjim preporukama CPT-a), predviđa priloge koji su sastavni dio Uputstva, a odnose na sljedeće obrasce: potvrda o lišenju slobode (pravni osnov ZKP RS ili Zakon o prekršajima), prava lica lišenog slobode, potvrda o prihvatu lica lišenog slobode, potvrda o predaji lica lišenog slobode, zapisnik o pregledu lica, zapisnik o pretresanju, izvještaj o izvršenom pretresanju lica bez naredbe, potvrda o privremenom oduzimanju predmeta, potvrda o predaji privremeno oduzetih predmeta, potvrda o otpustu lica lišenog slobode i potvrda o vraćanju privremeno oduzetih predmeta. Ovdje posebno želimo napomenuti da se u svim situacijama lišenja slobode lica obavezno popunjava potvrda o pravima lica lišenog slobode, gdje lice lišeno slobode svojeručnim potpisom potvrđuje upoznavanje sa pravima i lično iskaznim stavom u pogledu određenog prava. Međutim, iskustva govore da lica lišena slobode u najvećem broju slučajeva ne stavljaju zahtjev za branioca, zahtjev za medicinskim osobljem ili zahtjev za obavještanje člana uže porodice, prijatelja i ostalih ili ne žele da stave bilo kakav potpis na pismena koja se sačinjavaju u vezi sa lišenjem slobode. Najčešće se radi o razlozima lične prirode, kao što su osuda članova porodice, članova lokalne zajednice gdje živi, loša materijalna situacija i sl. Napominjemo da Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske⁴ propisuje kada osumnjičeni, odnosno optuženi mora imati branioca odnosno postavljanje branioca zbog slabog imovinskog stanja osumnjičenog.</p>
ZATVORSKE USTANOVE		

⁴ "Službeni glasnik Republike Srpske", broj: 53/12, 91/17 i 66/18;

25.	<p>U pogledu zlostavljanja u zatvorskim ustanovama, Podkomitet preporučuje:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Država potpisnica osigura da se svi navodi ili pritužbe o torturi ili zlostavljanju istraže brzo, nepristrasno i efikasno, u skladu sa članovima 12. i 13. Konvencije protiv torture; - Osoblju zatvora treba skrenuti pozornost da će oni odgovorni za nanošenje bilo kakvog djela zlostavljanja ili torture, uključujući psihičku torturu u obliku prijetnji te sudjelovanje ili učešće u djelima torture, biti kažnjeni kaznama koje su srazmjerne težini takvih radnji; - Programi obuke za policiju, istražioce i zatvorsko osoblje naglašavaju zabranu torture i zlostavljanja, uključujući verbalno zlostavljanje. 	<p>Ombudsmeni BiH su tokom 2023. godine u okviru svojih redovnih aktivnosti posjetili slijedeće kazneno-popravne zavode: Zavod za izvršenje krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera Bosne i Hercegovine, Kazneno popravni zavod poluotvorenog tipa Mostar, Kazneno popravni zavod Foča, Kazneno-popravni zavod poluotvorenog tipa Istočno Sarajevo- Odjeljenje za žene, Kazneno popravni zavod poluotvorenog tipa Mostar, Kazneno popravni zavod Zenica, Kazneno popravni zavod Doboj, Zavod za izvršenje krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera Bosne i Hercegovine, Kazneno popravni zavod Tuzla i Kazneno popravni zavod Bijeljina.</p> <p>Ombudsmeni BiH primjećuju napredak kao rezultat značajnih novčanih izdvajanja, uključujući izdvajanja iz IPA i drugih donatorskih fondova, kako bi se u ustanovama proširili kapaciteti, izvršile određene rekonstrukcije i potrebni dodatni radovi. Došlo je i do strukturalno-organizacione promjene zavoda, pojedina odjeljenja su uspostavljena kao samostalni kazneno-popravni zavodi, a što je pratilo i kadrovska jačanje ustanova. Primjećuju se nastojanja nadležnih da rade na povećanju kapaciteta i poboljšanju kvaliteta smještaja osuđenih lica, kao i da obezbijede primjenu međunarodnih standarda i istovremeno usklađuju domaća zakonodavstva sa međunarodnim standardima.</p>
26.	<p>U pogledu materijalnih uslova, Podkomitet preporučuje da Država potpisnica u svim policijskim stanicama:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Osigura da sve pritvorske ćelije imaju adekvatnu temperaturu i da prozori unutar ćelija propuštaju ulazak prirodne svjetlosti i svježeg zraka; - Osigura implementaciju adekvatnih mjera za sprečavanje stjenica i efikasno suzbijanje infestacija; - Osigura da sve ustanove sa dotrajalom infrastrukturom budu renovirane. 	<p>U ustanovama za izvršenje krivičnih sankcija uspostavljene su procedure i pravila za postupke procjene i klasifikaciju zatvorenika i procedure postupanja sa osuđenim licima koji su ovisnici o drogama, povećane su mogućnosti za radno angažovanje zatvorenika i njihovo obrazovanje, te je ostvaren napredak u osiguravanju zdravstvene zaštite zatvorenika.</p>
27.	<p>Podkomitet preporučuje da Država potpisnica osigura da zatvorenicima bude dozvoljen izlazak iz ćelija u zajedničke prostorije i dvorišta, u skladu sa utvrđenim rasporedom za aktivnosti na otvorenom, uz mogućnost uključivanja u svrsishodne i zajedničke aktivnosti, ukoliko to oni žele. Podkomitet naglašava važnost da se pritvorenicima omogući takav pristup područjima koja se nalaze izvan njihovih ćelija na pravičnoj i ravnopravnoj osnovi, bez obzira na zatvorski režim koji se na njih primjenjuje.</p>	<p>Osigurana je i edukacija i kontinuirano stručno usavršavanje zatvorskog osoblja iz područja ljudskih prava, sistemski se pristupa uređivanju oblasti izvršenja krivičnih sankcija i unaprijeđena je bezbjednost u ovim ustanovama (savremena tehnička sredstva obezbjeđenja – video nadzor, laserski sklopovi, specijalne brave i/ili savremena tehnička sredstva za otkrivanje droge i sl.).</p> <p>U ustanovama su stvoreni uslovi za kvalitetnije korištenje slobodnog vremena, riješeno je pitanje prostorija za zadovoljavanje vjerskih potreba i formalizovan je sistem ulaganja pritužbi lica lišenih sloboda.</p>
28.	<p>Podkomitet preporučuje Državi potpisnici da proširi mogućnosti na rad, obrazovanje, stručne i rekreacijske aktivnosti za sve zatvorenike, s obzirom ove aktivnosti olakšavaju rehabilitaciju zatvorenika i njihovu buduću reintegraciju u društvo. Podkomitet preporučuje i da se svim pritvorenicima stave na raspolaganje prilike za rad koje su pravedno plaćene. Uzimajući u obzir dugo trajanje njihovog pritvora, moraju se uložiti posebni naponi kako bi se osiguralo da i zatvorenici imaju pristup ovim mogućnostima.</p>	<p>Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija u Federaciji Bosne i Hercegovine⁵ jasno su propisani standardi i pravila koja se primjenjuju na osuđena lica ili “zatvorenike”, te nadzor nad primjenom ovog Zakona, kojim se obezbjeđuje ostvarivanje svih prava u pogledu uslova boravka, do prava na neometano slanje žalbi i pritužbi kako nadležnim inspektorima, ali i drugim institucijama za zaštitu ljudskih prava, kao i Ombudsmenu BiH. U tom kontekstu, ovlaštteni inspektori</p>

⁵ “Službene novine Federacije BiH” brojevi 44/98, 42/99, 12/09, 42/11 i 39/24,

29.	Da bi se olakšao nadzor, Podkomitet preporučuje da se poboljša vođenje evidencije kako bi se osiguralo da treća strana može pregledati sve slučajeve zatvaranja u samicu iz jednog dosijea ili registra. Podaci koji se unose u evidenciju treba da sadrže informacije o vrsti sankcija, ime osobe koja je zatražila iste, službeno lice koje ih je izvršilo, kao i datum i vrijeme početka i završetka.	ispred Ministarstva pravde kontrolišu zaštitu od bilo kakvog zlostavljanja i torture, a kako je to propisano članom 11. gore navedenog Zakona. U pogledu postupanja sa pritvorenim osobama, pitanje zaštite navedenih lica je regulisano Pravilnikom o kućnom redu u ustanovama za izdržavanje mjere pritvora ⁶ i prava pritvorenih osoba jasno su regulisana u članovima 2. i 3. Pravilnika.
30.	Podkomitet želi da naglasi da samica, izolacija i administrativna segregacija nisu prikladne metode za upravljanje sigurnosti osoba. Takve mjere treba koristiti samo u krajnjem slučaju, u izuzetnim okolnostima, u najkraćem mogućem vremenskom periodu i uz adekvatne proceduralne zaštitne mjere.	Dakle, u slučaju bilo kakvog postupanja zavodskog osoblja, koje je u suprotnosti sa navedenim propisima i međunarodnim standardima i procedurama, mora se procesuirati ono što je jasno propisano. Nadalje, vezano za preporuke koje se odnose na izlazak iz ćelija, korištenje zajedničkih prostorija, te radne aktivnosti i učešće u sekcijama, jasno je propisano navedenim zakonskim rješenjima i isto se poštuje prema pravilnicima o kućnom redu ustanove, dok se radni angažman osuđenih osoba odvija u skladu sa raspoloživim kapacitetima zavoda.
31.	Podkomitet dalje preporučuje da se u međuvremenu usklade registri disciplinskih mjera, a informacije o pritvorenicima prikupljaju i stavljaju na raspolaganje centralno, na sveobuhvatan i sistematičan način. Podkomitet izražava zabrinutost da, iako je većina bitnih detalja zabilježena, postoji nedostatak u ujednačenosti, pri čemu se praksa uveliko razlikuje od zatvora do zatvora.	
32.	Podkomitet preporučuje da se implementiraju procedure i dodijele dovoljna sredstva za zdravstvo u kaznenim ustanovama kako bi se osiguralo da zatvorenici mogu uživati iste standarde zdravstvene zaštite koji su dostupni u zajednici te da imaju pristup neophodnim zdravstvenim uslugama, bez naknade, kako je propisano Mendelovim pravilom 24.1. Ovo uključuje preventivne zdravstvene usluge i usluge koje uzimaju u obzir potrebe posebno ranjivih zatvorskih populacija.	U Republici Srpskoj, Služba za zaštitu integriteta i zakonitosti u radu Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske, pored sprovođenja unutrašnjih i disciplinskih postupaka protiv policijskih službenika Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske, ostvaruje saradnju sa nadležnim tužilaštvima, te na osnovu zahtjeva istih postupka i vodi krivične istrage protiv pripadnika MUP-a Republike Srpske u prijavljenim slučajevima koji istovremeno imaju obilježja krivičnog djela i povrede dužnosti (a posebno gdje se prijave odnose na zlostavljanje). U skladu sa odredbama Uputstva Republičkog tužilaštva RS broj: A-487/12 od 17.05.2013. godine, sa nadležnim tužilaštvima ostvaruje se kontinuirana saradnja u vezi postupanja i preduzimanja konkretnih mjera i radnji u predmetima čiji navodi upućuju na zlostavljanje i nehumano postupanje policijskih službenika prilikom vršenja službene dužnosti i takve istrage se sprovode u skladu sa nalogima nadležnog tužioca. Pored navedenog, Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske je preporuku o nultoj stopi tolerancije u pogledu fizičkog i psihičkog zlostavljanja lica lišenih slobode od strane policijskih službenika shvatilo kao princip u svakodnevnom radu i postupanju te je periodično, kao pisanu poruku u formi akta i instrukcija, dostavlja nadležnim
33.	Podkomitet preporučuje da zdravstveni radnici koji rade u pritvorskim ustanovama prođu obuku o Istanbulskom protokolu.	
34.	Medicinska povjerljivost se mora strogo poštovati u svakom trenutku. Podkomitet naglašava da zatvorski službenici treba da budu van dometa za vrijeme komunikacije pacijenata i zdravstvenog osoblja. U iznimnim slučajevima, na zahtjev ljekara, posebni sigurnosni dogovori se mogu smatrati prihvatljivim, kao što je prisustvo policajca u blizini, ali ovo treba da predstavlja iznimku, a ne pravilo.	
35.	Podkomitet preporučuje da Država potpisnica osigura da svaki zatvor vodi sveobuhvatne sisteme upisa i arhiviranja u kojima se čuvaju ključne informacije o zatvorenicima, uključujući broj i okolnosti smrti u pritvoru i navode o torturama, istragama i ishodima.	

⁶ „Službene novine Federacije BiH” broj 57/03;

36.	<p>Podkomitet preporučuje da Država potpisnica unaprijedi mehanizme nadzora tako što će osigurati da zatvorenici mogu interno i eksterno prosljeđivati žalbe na siguran i povjerljiv način, bez ikakvog straha od odmazde.</p>	<p>organizacionim jedinicama Ministarstva. Takođe, ova poruka se šalje i na radnim sastancima kao i prilikom redovnih inspeksijskih nadzora i kontrola od strane Službe za zaštitu integriteta i zakonitosti u radu, Uprave policije i Uprave kriminalističke policije, te se u tom smislu ostvaruje uvid u predmete u kojima su lica lišavana slobode, vrši se pregled prostorija gdje se uzimaju izjave ili vrši drugo postupanje prema licima lišenim slobode.</p> <p>Kada su u pitanju uslovi pritvora u ustanovama u Republici Srpskoj, Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske je u prethodnom periodu za izgradnju novih i adaptaciju postojećih prostorija za smještaj lica lišenih slobode izdvojilo okvirno iznos od 600.000,00 KM. Najveći dio tih sredstava iskorišćen je za izgradnju novih prostorija za smještaj lica lišenih slobode u Banjaluci (iste su izgrađene u skladu sa evropskim standardima), a ostatak sredstava iskorišćen je za sporadična ulaganja u prostorije za smještaj lica lišenih slobode u ostalim policijskim upravama u Republici Srpskoj. Prema posljednjem presjeku stanja, po ovom pitanju, konstatovano je da od ukupno 109 prostorija za smještaj lica lišenih slobode, 68 prostorija ispunjava uslove u skladu sa Uputstvom o postupanju sa licima lišenim slobode, broj: S/M-052-2776/17 od 22.06.2018. godine. Ministarstvo, u skladu sa mogućnostima, u kontinuitetu planira sredstva za adaptaciju preostalih prostorija za smještaj lica lišenih slobode. Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske, kroz redovnu i specijalističku obuku, realizuje programe koji obuhvataju teme poput vođenja intervjua i istraga i sprečavanja zlostavljanja. Trenutno predstavnici našg Ministarstva aktivno učestvuju u izradi Praktikuma za vođenje policijskog intervjua, koji se sačinjava kroz Projekat EU i Savjeta Evrope Horizontal Facility za Zapadni Balkan i Tursku, u kojem su razrađeni novi modeli vođenja intervjua i postupanja sa licima lišenim slobode u toku saslušavanja tih lica. Kao što je navedeno u gornjem dijelu ovog akta policijski službenici postupaju u skladu sa Uputstvom o postupanju sa licima lišenim slobode, gdje je naloženo da su policijski službenici dužni omogućiti pristup hrani licima lišenim slobode svakih osam sati.</p> <p>Napominjemo da je u Republici Srpskoj 8 pripadnika Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske akreditovano za izvođenje obuke prema standardima primjenjivim u projektima Savjeta Evrope, kroz Projekat EU i Savjeta Evrope <i>Horizontal Facility</i> za Zapadni Balkan i Tursku: „Dalje unapređenje tretmana osoba lišenih slobode i osoba kojima je izrečena kazna u skladu sa evropskim standardima u BiH“. Paralelno sa ovim procesom akreditovani voditelji u skladu sa nastavnim planom i programom „Ljudska prava lica lišenih slobode u policijskom pritvoru“ vrše obuku za policijske službenike Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske u skladu sa usvojenim vještinama i pisanim</p>
-----	--	---

		materijalima koji su nastali kroz projekat. Učešće u ovim projektima imalo je izuzetno pozitivan odraz u praksi.
GRUPE U POSEBNIM SITUACIJAMA RANJIVOSTI		
37.	Podkomitet preporučuje da Država potpisnica osigura ženama i djevojkama lagan pristup standardnim preventivnim zdravstvenim pregledima i neophodnim higijenskim proizvodima.	<p>Obim zdravstvene zaštite svih lica koja su smještena u kazneno-popravnim zavodima je jasno propisan i vrlo često navedena lica imaju obezbijeden veći obim zdravstvene zaštite od onog koji im je na raspolaganju na slobodi. Pojašnjenja radi, zbog nedostatka potrebnog zdravstvenog osiguranja na slobodi, veći broj osoba nije u mogućnosti ostvariti određeni oblik zdravstvene zaštite, dok dolaskom u kazneno-popravni uavod zdravstvena zaštita se ostvaruje iz troškova zavoda. Također, u skladu sa indiciranom terapijom obezbjeđuju se adekvatni lijekovi u skladu sa zakonskim procedurama, što podrazumijeva i adekvatnu zamjensku terapiju za ovisnike o psihoaktivnim supstancama ukoliko je ista indicirana od strane ljekara.</p> <p>Osobe sa mentalnim poteškoćama, ako se po odluci nadležnog suda upućuju u kazneno-popravni uavod, mogu biti izdvojene u posebne prostorije isključivo ako to zahtijeva njihovo zdravstveno stanje i po preporuci ljekara, a ni u kojem slučaju se izdvajanje ne može koristiti kao vid kazne.</p> <p>Medicinsko osoblje postupa u skladu sa propisima kojima su utvrđene medicinske procedure i medicinska povjerljivost je dio njihovog profesionalnog standarda i u tom pogledu ostalo osoblje može raspolagati samo onim informacijama koje ljekar procijeni kao neophodne za rad sa takvim osobama.</p> <p>U Republici Srpskoj, omogućene su različite zabavne aktivnosti pacijentima u okviru radnookupacione terapije (sportske aktivnosti u fiskulturnoj sali, kao i druge aktivnosti u prostorijama radnookupacione terapije, crtanje, slikanje, čitanje, slušanje muzike, priredbe i druge zabavne aktivnosti). Što se tiče ostalih primjedbi iznesenih u ovom dijelu, potonje će biti otklonjene u najskorijoj budućnosti.</p>
38.	U pogledu LGBTIQI osoba u zatvorskim ustanovama, Podkomitet preporučuje da Država potpisnica: <ul style="list-style-type: none"> - poduzme potrebne mjere za zaštitu fizičkog i psihičkog integriteta lezbejki, homoseksualaca, biseksualaca, trans osoba i interseksualaca lišenih slobode; - obučni službenike za provođenje zakona i zatvorsko osoblje o međunarodnim pravilima i principima u vezi sa jednakošću i nediskriminacijom u odnosu na seksualnu orijentaciju i rodni identitet; - omogući dostupnim privatne i porodične prostorije pritvorenici i njihovim porodicama na zahtjev, gdje je to relevantno, bez obzira na njihovu seksualnu orijentaciju, rodni identitet ili bračni status. 	
39.	Podkomitet preporučuje da Država potpisnica osigura da zatvorenici sa psihosocijalnim ili mentalnim invaliditetom ili zatvorenici sa ozbiljnim mentalnim problemima, koji zahtijevaju njegu, budu odvojeni od drugih zatvorenika. Podkomitet dalje preporučuje da Država potpisnica razvije mjere za pažljivije praćenje njihovog blagostanja i osiguranje pristupa adekvatnoj njezi.	
FORENZIČKA PSIHIJARIJA		
40.	Podkomitet preporučuje da Država potpisnica dozvoli dekorisanje zajedničkih prostorija kao i personalizaciju soba. Država potpisnica bi trebala osigurati pristup aktivnostima i materijalima za zabavu pacijenata kako bi stvorili atmosferu koja manje podsjeća na	U Republici Srpskoj, pacijenti koji su smješteni u JZU Zavod za forenzičku psihijatriju Sokolac, smješteni su na liječenju i čuvanju u skladu sa odlukama nadležnih sudova, po kojima ustanova postupa u cijelosti. Odluke sudova se dostavljaju kako ustanovi, tako i samom pacijentu ličnom dostavom putem

	ustanovu. Također treba poduzeti korake ka smanjenju broja pacijenata u svakoj sobi.	dostavnica koje se nakon prijema i potpisa od strane pacijenta vraćaju sudovima, tako da su pacijenti uvijek upoznati sa razlozima svog boravka u ustanovi. Takođe napominjemo da pacijenti imaju svoje advokate, izabrane ili po službenoj dužnosti, sa kojima mogu da kontaktiraju, kao i sa porodicom i rodbinom, telefonski, putem pošte, kao i posjeta kako rodbine i prijatelja, tako i svojih advokata. Isto tako, stručno medicinsko osoblje zaduženo za rad sa pacijentima je mišljenja da neki pacijenti ne žele da razgovaraju o razlozima svog boravka u ustanovi, pogotovo stranim licima i pogotovo o počinjenim težim i višestrukim krivičnim djelima.
	Podkomitet preporučuje da svi pacijenti budu obaviješteni o razlozima njihove hospitalizacije i budućim planovima te da se pri izradi planova liječenja uzmu u obzir želje pacijenata. Planovi liječenja trebaju biti lako dostupni svom relevantnom osoblju, u svakom trenutku, kako bi se isti mogli konsultovati i pravilno implementirati.	Kada je u pitanju psihijatrijsko liječenje pacijenata, isto je zasnovano na individualnom pristupu i individualnim planovima liječenja u čijoj izradi učestvuju i pacijenti, tako da se njihove želje praktično uvijek i prioritetno uzimaju u obzir. Takođe navodimo da se individualni planovi liječenja nalaze u istorijama bolesti svakog pacijenta (zdravstveni kartoni) koji se vode u papirnom formatu i isti su lako dostupni relevantnom osoblju, uvijek i u svakom trenutku, u cilju njihove implementacije, a istovremeno se vode i u elektronskoj formi.
USTANOVE SOCIJALNE ZAŠTITE		
41.	U pogledu postupaka u ustanovama socijalne zaštite, Podkomitet preporučuje da Država potpisnica usvoji sveobuhvatnu, pažljivo razvijenu politiku o primjeni mjera vezivanja koja propisuje sredstva vezivanja koja se mogu koristiti, okolnosti pod kojima se mogu koristiti, praktična sredstva pomoću kojih se mogu primijeniti, dozvole i sisteme nadzora koji moraju biti uspostavljeni prije i za vrijeme trajanja njihove primjene, uključujući trajanje korištenja i proceduru koju treba slijediti nakon prestanka korištenja. Osim toga, treba osigurati da sve vrste mjera koje se uvode protiv volje lica koje boravi u domu za socijalnu zaštitu budu propisno dokumentovane u ličnom kartonu lica, kao i u registru posebno namijenjenom za tu svrhu te mehanizmi žalbi, kao i interni i eksterni mehanizmi izvještavanja.	Zakonom o preuzimanju prava i obaveza osnivača nad ustanovama socijalne zaštite u Federaciji Bosne i Hercegovine ⁷ , a potom i Zakonom o ustanovama socijalne zaštite u Federaciji Bosne i Hercegovine ⁸ , Federacija Bosne i Hercegovine je preuzela prava i obaveze osnivača nad pet ustanova socijalne zaštite u Federaciji BiH. Zakonom o ustanovama socijalne zaštite u Federaciji Bosne i Hercegovine propisana su načela zaštite i prava smještenih korisnika te je time uvedeno nekoliko ključnih načela koja predstavljaju pravni okvir zaštite osoba koja borave u federalnim ustanovama socijalne zaštite, odnosno mehanizam kojim se od ovih ustanova, kao i njihovih zaposlenika zahtijeva djelovanje i postupanje koje se zasniva na primjeni načela humanizma i poštivanja osnovnih ljudskih prava i sloboda, aktivne uključenosti korisnika u proces odlučivanja u skladu sa njegovim stvarnim mogućnostima i sposobnostima, te najboljeg interesa korisnika, a posebno u postupcima inicijalne stručne procjene, izrade individualnih planova i preispitivanja potrebe njegovog daljeg zadržavanja na smještaju. Nadalje, predmetno poglavlje sadrži i izričite zabrane diskriminacije i prisile, osim u
42.	Podkomitet dalje preporučuje da se članovi osoblja edukuju o pravnom okviru koji se primjenjuje na takve mjere. Njima bi trebalo dati smjernice koje se odnose na upotrebu mjera, uključujući okolnosti pod kojima se iste mogu upotrijebiti kao i sve primjenjive uslove.	

⁷ „Službene novine Federacije BiH“ brojevi 31/08 i 27/12;

⁸ „Službene novine Federacije BiH broj 64/22.

	Konačno, pravila u vezi sa pristankom i starateljstvom treba da budu jasna, uključujući i ulogu roditelja odraslih osoba.	slučajevima i na način propisan ovim zakonom i Zakonom o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku. Što se tiče prava smještenih korisnika, ovo poglavlje predviđa pravo na informisanost, učešće u donošenju odluka, slobodan izbor usluga, privatnost i povjerljivost ličnih podataka i pritužbu.
43.	Podkomitet preporučuje da Država potpisnica obezbijedi efikasne politike i procedure nadzora, praćenja i žalbi u ustanovama socijalne zaštite kako bi osiguralo da svi slučajevi zlostavljanja budu odmah identifikovani i prijavljeni, kao i da se garantuje učinkovitost provođenja istraga o navodima o zlostavljanju te povezanih sankcija.	Navedeni Zakon također propisuje načelo zabrane prisile, te je regulisano da se u obavljanju propisane djelatnosti, federalnim ustanovama socijalne zaštite, odnosno njihovim zaposlenicima zabranjuje bilo koji oblik ili akt prisile prema smještenim osobama, osim u slučajevima i na način propisan ovim zakonom i propisima o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku. Zabranjuje se federalnim ustanovama socijalne zaštite prijem i zadržavanje osobe protivno njenoj iskazanoj volji sa izuzetkom osoba koje su upućene na smještaj u skladu sa odredbama propisa o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku. Sa ciljem osiguranja dosljedne primjene ove odredbe, federalne ustanove socijalne zaštite su dužne osigurati pisani pristanak osobe koja se upućuje na smještaj, odnosno njenog zakonskog zastupnika ukoliko je kroz postupak sudskog odlučivanja utvrđeno da osoba nije sposobna iskazati svoju volju, odnosno shvatiti posljedice svoje odluke.
44.	Podkomitet preporučuje da nadležni organi razviju jasne smjernice u vezi sa smrtnim slučajevima među stanovnicima u domu za socijalnu zaštitu.	Zakonom je regulisano i načelo zabrane zlostavljanja te je propisano da se u obavljanju propisane djelatnosti, federalnim ustanovama socijalne zaštite, odnosno njihovim zaposlenicima zabranjuje bilo koji oblik tjelesnog, emocionalnog ili seksualnog zlostavljanja korisnika, njihovo iskorištavanje, zloupotreba povjerenja ili moći, zanemarivanje adekvatnog zadovoljavanja njihovih egzistencijalnih potreba, kao i svako drugo djelovanje koje može ugroziti život ili narušiti zdravlje smještenih korisnika, uključujući i zanemarivanje njihovih tjelesnih, psihosocijalnih, duhovnih ili razvojnih potreba. Svi uposlenici federalnih ustanova socijalne zaštite imaju obavezu brinuti se da korisnici ne budu zlostavljani, te su dužni svaku vrstu zlostavljanja prijaviti odgovornoj osobi federalne ustanove socijalne zaštite, nadležnom organu starateljstva i nadležnim istražnim tijelima. Federalne ustanove socijalne zaštite dužne su kontinuirano poduzimati mjere u cilju preveniranja i sprečavanja zlostavljanja korisnika, kako od strane zaposlenika, tako i od strane drugih korisnika, što uključuje i izradu internih procedura prijavljivanja i postupanja po zaprimljenim prijavama. Federalne ustanove socijalne zaštite imaju obavezu, putem stručnog kadra ili zdravstvenih radnika, na razumljiv i pristupačan način upoznati i educirati korisnike o prepoznavanju, izbjegavanju i prijavljivanju nasilja. Zakonom su propisane dopuštene mjere fizičkog ograničavanja kao i kada se one primjenjuju, na koji način i u kojoj mjeri.

		<p>Zakonom je propisano da odluku o primjeni mjere tjelesnog ograničavanja osobe sa smetnjama u intelektualnom razvoju donosi psihijatar koji i nadzire njenu primjenu. U slučaju da zbog hitnosti nije moguće čekati donošenje odluke od strane psihijatra, tada istu može donijeti i prisutni zdravstveni radnik uz konsultacije sa psihijatrom koji će u što kraćem roku pregledati osobu sa smetnjama u intelektualnom razvoju i odlučiti o daljem produženju ili ukidanju te odluke. Također je propisana obaveza Federalnog ministra zdravstva da donese propis o primjeni mjere tjelesnog ograničavanja osobe sa smetnjama u intelektualnom razvoju, uključujući jasno definisane situacije u kojima se ove mjere poduzimaju, uslove stručnog kadra, način odlučivanja o mjeri tjelesnog ograničavanja, rokove za donošenje odluke o primjeni mjere i njenom trajanju, metode i evidenciju, te način praćenja ove mjere. Federalne ustanove socijalne zaštite obavezne su osigurati da stručno osoblje stalno prati stanje smještenih osoba sa smetnjama u intelektualnom razvoju prema kojima se primjenjuju mjere prisile.</p> <p>Zakon zabranjuje i primjenu mjere tjelesnog ograničavanja osoba sa težim duševnim smetnjama koje se nalaze na smještaju u federalnim ustanovama socijalne zaštite, osim u situacijama kada odgovorna osoba procijeni da postoji neposredna opasnost da će korisnik svojim ponašanjem ugroziti svoj ili život druge osobe ili otuđiti, uništiti ili teže oštetiti imovinu veće vrijednosti. Izuzetna primjena mjere tjelesnog ograničavanja osobe sa težim duševnim smetnjama primijenit će se samo u mjeri i na način koji je neophodan da se otkloni neposredna opasnost izazvana napadom te osobe i trajat će samo dok je nužno da se ostvari potrebna svrha. Ako u navedenim situacijama prisutno osoblje nije u mogućnosti adekvatno odgovoriti na ovakvo korisnikovo ponašanje, odgovorna je osoba dužna zatražiti pomoć službenika nadležnog ministarstva unutarnjih poslova. Službene osobe nadležnog kantonalnog ministarstva unutrašnjih poslova dužne su, u skladu sa propisima o zaštiti duševnog zdravlja, odgovoriti na poziv odgovorne osobe iz federalne ustanove socijalne zaštite, te korisnika odvesti do zdravstvene ustanove sekundarne ili tercijarne zdravstvene zaštite, koja ima odjel ili kliniku za psihijatriju i u kojoj se mogu provesti mjere tjelesnog ograničavanja u skladu sa propisima o zaštiti osoba sa duševnim smetnjama. Odgovorna osoba iz federalne ustanove socijalne skrbi koja je zatražila pomoć službenih osoba nadležnog kantonalnog ministarstva unutrašnjih poslova dužna je taj poziv najkasnije u roku od 24 sata pismeno obrazložiti i to obrazloženje uložiti u medicinsku dokumentaciju.</p>
	MIGRACIJE	
45.	Podkomitet podstiče Državu potpisnicu da:	

	<ul style="list-style-type: none"> - Osigura da migranti sa nezakonitim statusom budu zadržani samo kao krajnja mjera postupanja i na najkraće moguće vrijeme; - Pokrene zakonodavne reforme u cilju jačanja uloge sudova u odlukama koje se odnose na lišavanje slobode migranata sa nezakonitim statusom i suspenzije odluke o pritvoru i/ili deportaciji tokom žalbenog postupka; - Produži rokove za podnošenje žalbi na odluku o repatrijaciji i omogući migrantima da ostanu u državi tokom trajanja žalbenog procesa; - Osigura da svi imigracioni pritvorenici (uključujući one u objektima sa kratkotrajnim periodom zadržavanja) imaju pristup besplatnom pravnom savjetovanju i osigura da svi pritvorenici imaju učinkovit pristup pravičnim i pristupačnim procedurama za osporavanje odluke o pritvoru i/ili deportaciji; - Obezbjedi učinkovit nadzor, praćenje i politike i procedure žalbi u imigracionom pritvoru kako bi osiguralo da svi slučajevi zlostavljanja budu odmah identifikovani, kao i da se garantuje učinkovitost provođenja istraga o navodima o zlostavljanju. 	<p>Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine nije zaprimilo odgovore nadležnih institucija vlasti u pogledu preporuka SPT Pododbora na temu migracija.</p>
46.	<p>Podkomitet preporučuje da Država potpisnica osigura da su sva pritvorena lica propisno obaviještena o svojim pravima i relevantnim administrativnim i pravnim procedurama na jeziku koji razumiju te da im se po potrebi pruže usluge prevođenja.</p>	
47.	<p>Podkomitet preporučuje da Država potpisnica:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Osigura da pritvor tražilaca azila bude krajnja mjera postupanja, kao i učinkovito razdvajanje, kako u ustanovi, tako i u pogledu režima, između tražilaca azila i stranih državljana koji nisu podnijeli zahtjev za međunarodnu zaštitu; - Osigura zajednički smještaj migrantima koji se izjašnjavaju kao partneri ili članovi porodice bez obzira na bračni status, nacionalnost ili prezime, - Osigura da sve ustanove sa dotrajalom infrastrukturom budu renovirane, - Obezbjedi svim pritvorenicima osnovne predmete za ličnu higijenu i poboljša kvalitet hrane; - Napominjući da se djeca u principu ne bi trebala držati u imigracionom pritvoru, poduzme učinkovite mjere kako bi 	

	<p>se garantovalo da se svim migrantima koji se drže u pritvoru, posebno porodicama s maloljetnicima, pruži prilika i resursi da se uključe u svrsishodne i/ili rekreativne aktivnosti.</p>	
48.	<p>Podkomitet preporučuje da Država potpisnica:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Obezbijedi dovoljno ljudskih resursa kako bi se osiguralo adekvatno pružanje zdravstvenih usluga u migracionom centru; - Razvije i implementira sveobuhvatnu strategiju za pružanje adekvatne pomoći migrantima koji imaju probleme povezane s drogom. 	
49.	<p>Podkomitet preporučuje da Država potpisnica:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Obezbijedi učinkovit nadzor, praćenje i politike i procedure žalbi u migracionom centru kako bi osiguralo da svi slučajevi zlostavljanja budu odmah identifikovani, kao i da se garantuje učinkovitost provođenja istraga o navodima o zlostavljanju; - Uvede nezavisne procese, kako prilikom donošenja odluke o pritvoru, tako i tokom pritvora, za identifikaciju osoba koje mogu biti izložene posebnom riziku od povrede u pritvoru. 	